

Yajñvalkyā Gīta From Mahābhārata Shānti Parva

——
యాజ్ఞవల్క్యగీతా మహాభారతే శాంతిపరావస్తర్గతా

——
Document Information

Text title : yAjnyavalkyagItA mahAbhArate shantiparve adhyAya 310-318

File name : yAjnyavalkyagItAmahAbhArataShantiparva.itx

Category : gItA, giitaa

Location : doc_giitaa

Transliterated by : Tokunaga and converted for Devanagari display

Proofread by : PSA Easwaran

Description-comments : Mahābhārata Shāntiparva Chapter 310-318

Latest update : December 29, 2022

Send corrections to : sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

December 29, 2022

sanskritdocuments.org

యాజ్ఞవల్క్యగీతా మహాభారతే శాన్తిపర్వాన్తర్గతా

యాజ్ఞవల్క్యగీతా - మహాభారతే శాన్తిపర్వాన్తర్గతా అధ్యాయాః ౩౧౦-౩౧౮

౩౧౦/౨౯౮

యుధిష్ఠిర ఉవాచ ।

ధర్మాధర్మవిముక్తం యద్విముక్తం సర్వసంశ్రయాత్ ।
జన్మమృత్యువిముక్తం చ విముక్తం పుణ్యపాపయోః ॥ ౧ ॥

యచ్ఛివం నిత్యమభయం నిత్యం చాక్షరమవ్యయమ్ ।
శుచి నిత్యమనాయాసం తద్భవాన్వక్తుమర్హతి ॥ ౨ ॥

భీష్మ ఉవాచ ।

అత్ర తే వర్తయిష్యేఽహమితిహాసం పురాతనమ్ ।
యాజ్ఞవల్క్యస్య సంవాదం జనకస్య చ భారత ॥ ౩ ॥

యాజ్ఞవల్క్యమృషిశ్రేష్ఠం దైవరాతిర్మహాయశాః ।
పప్రచ్ఛ జనకో రాజా ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వరః ॥ ౪ ॥

కతీన్ద్రియాణి విప్రర్షే కతి ప్రకృతయః స్మృతాః ।
కిమవ్యక్తం పరం బ్రహ్మ తస్మాచ్ఛ పరతస్తు కిమ్ ॥ ౫ ॥

ప్రభవం చాప్యయం చైవ కాలసంఖ్యాయా తథైవ చ ।
వక్తుమర్హసి విప్రేన్ద్రి త్వదనుగ్రహకాఙ్క్షిణః ॥ ౬ ॥

అజ్ఞానాత్పరిపృచ్ఛామి త్వం హి జ్ఞానమయో నిధిః ।
తదహం శ్రోతుమిచ్ఛామి సర్వమేతదసంశయమ్ ॥ ౭ ॥

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।

శ్రూయతామవనీపాల యదేతదనుపృచ్ఛసి ।
యోగానాం పరమం జ్ఞానం సాఙ్ఖ్యానాం చ విశేషతః ॥ ౮ ॥

న తవావిదితం కిఞ్చిన్మాం తు జిజ్ఞాసతే భవాన్ ।

పృష్టేన చాపి వక్తవ్యమేష ధర్మః సనాతనః ॥ ౯ ॥

అష్టౌ ప్రకృతయః ప్రోక్తా వికారాశ్చాపి షోడశ ।
అథ సప్త తు వ్యక్తాని ప్రాహురధ్యాత్మచింతకాః ॥ ౧౦ ॥

అవ్యక్తం చ మహాంశ్చైవ తథాహఙ్కార ఏవ చ ।
పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పఞ్చమమ్ ॥ ౧౧ ॥

ఏతాః ప్రకృతయస్తస్వష్టౌ వికారానపి మే శ్చైవ ।
శ్రోత్రం తస్మిన్చైవ చక్షుశ్చ జిహ్వో స్పూణం చ పఞ్చమమ్ ॥ ౧౨ ॥

శబ్దస్పర్శౌ చ రూపం చ రసో గన్ధస్తథైవ చ ।
వాక్చ హస్తౌ చ పాదౌ చ పాయుర్మేథ్రం తథైవ చ ॥ ౧౩ ॥

ఏతే విశేషా రాజేన్ద్ర మహాభూతేషు పఞ్చసు ।
బుద్ధీన్ద్రియాణ్యుత్తైతాని సవిశేషాణి మైథిల ॥ ౧౪ ॥

మనః షోడశకం ప్రాహురధ్యాత్మగతిచింతకాః ।
త్వం వైవాన్యే చ విద్వాంసస్తత్త్వబుద్ధివిశారదాః ॥ ౧౫ ॥

అవ్యక్తాచ్చ మహానాత్మా సముత్పద్యతి పార్థివ ।
ప్రథమం సర్గమిత్యేతదాహుః ప్రాధానికం బుధాః ॥ ౧౬ ॥

మహతశ్చాప్యహఙ్కార ఉత్పద్యతి నరాధిప ।
ద్వితీయం సర్గమిత్యాహురేతద్బుద్ధ్యాత్మకం స్మృతమ్ ॥ ౧౭ ॥

అహఙ్కారాచ్చ సమ్భూతం మనో భూతగుణాత్మకమ్ ।
తృతీయః సర్గ ఇత్యేష ఆహఙ్కారిక ఉచ్యతే ॥ ౧౮ ॥

మనసస్తు సముద్భూతా మహాభూతా నరాధిప ।
చతుర్థం సర్గమిత్యేతన్మానసం పరిచక్షతే ॥ ౧౯ ॥

శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గన్ధస్తథైవ చ ।
పఞ్చమం సర్గమిత్యాహుర్భౌతికం భూతచింతకాః ॥ ౨౦ ॥

శ్రోత్రం తస్మిన్చైవ చక్షుశ్చ జిహ్వో స్పూణం చ పఞ్చమమ్ ।
సర్గం తు షష్ఠమిత్యాహుర్బహుచింతాత్మకం స్మృతమ్ ॥ ౨౧ ॥

అథః శ్రోత్రేన్ద్రియగ్రామ ఉత్పద్యతి నరాధిప ।
సప్తమం సర్గమిత్యాహురేతద్దైన్ద్రియకం స్మృతమ్ ॥ ౨౨ ॥

ఊర్ధ్వస్రోతస్తథా తిర్యగుత్పద్యతి నరాధిప |
 అష్టమం సర్గమిత్యాహురేతదార్జవకం బుధాః || ౨౩||
 తిర్యక్స్రోతస్తద్ధఃస్రోత ఉత్పద్యతి నరాధిప |
 నవమం సర్గమిత్యాహురేతదార్జవకం బుధాః || ౨౪||
 ఏతాని నవ సర్గాణి తత్త్వాని చ నరాధిప |
 చతుర్వింశతిరుక్తాని యథా శ్రుతినిదర్శనాత్ || ౨౫||
 అత ఊర్ధ్వం మహారాజ గుణస్యైతస్య తత్త్వతః |
 మహాత్మభిరనుప్రోక్తాం కాలసంఖ్యం నిబోధ మే || ౨౬||
 ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
 యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే దశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః |

300/299

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ |
 అవ్యక్తస్య నరశ్రేష్ఠ కాలసంఖ్యం నిబోధ మే |
 పఞ్చ కల్పసహస్రాణి ద్విగుణాన్యహరుచ్యతే || ౧||
 రాత్రిరేతావతీ చాస్య ప్రతిబుద్ధో నరాధిప |
 సృజత్యోషధిమేవాగ్రే జీవనం సర్వదేహినామ్ || ౨||
 తతో బ్రహ్మణమసృజద్దైరణ్యాణ్ణసముద్భవమ్ |
 సా మూర్తిః సర్వభూతానామిత్యేవమనుశుశ్రుమ్ || ౩||
 సంవత్సరముషిత్యాణ్డే నిష్క్రమ్య చ మహామునిః |
 సన్దధేఽర్థం మహిం కృత్వాం దివమర్థం ప్రజాపతిః || ౪||
 ద్యావాప్రథీవ్యోరిత్యేష రాజన్వేదేషు పత్యతే |
 తయోః శకలయోర్మధ్యమాకాశమకరోత్ప్రభుః || ౫||
 ఏతస్యాపి చ సంఖ్యానం వేదవేదాఙ్గపారగైః |
 దశ కల్పసహస్రాణి పాదోనాన్యహరుచ్యతే |
 రాత్రిమేతావతీం చాస్య ప్రాచురధ్యాత్మచిన్తకాః || ౬||
 సృజత్యహంకారమృషిర్భూతం దివ్యాత్మకం తథా |

చతురశ్చాపరాన్పుత్రాన్దేహాత్పూర్వం మహాన్మషిః ।

తే వై పితృభ్యః పితరః శ్రూయన్తే రాజసత్తమ ॥ ౭ ॥

దేవాః పితృణాం చ సుతా దేవైర్లోకాః సమావృతాః ।

చరాచరా నరశ్రేష్ఠ ఇత్యేవమనుశుశ్రుమ ॥ ౮ ॥

పరమేష్ఠీ త్వహాఙ్కౌరోఽన్మజదూభతాని పఞ్చుధా ।

పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పఞ్చమమ్ ॥ ౯ ॥

ఏతస్యాపి నిశామాహుస్తృతీయమిహ కుర్వతః ।

పఞ్చ కల్పసహస్రాణి తావదేవాహరుచ్యతే ॥ ౧౦ ॥

శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గన్ధశ్చ పఞ్చమః ।

ఏతే విశేషా రాజేన్ద్ర మహాభూతేషు పఞ్చసు ।

యైరావిష్టాని భూతాని అహన్యహాని పార్థివ ॥ ౧౧ ॥

అన్యోన్యం స్పృహయన్త్యేతే అన్యోన్యస్య హితే రతాః ।

అన్యోన్యమభిమన్యన్తే అన్యోన్యస్పర్ధినస్తథా ॥ ౧౨ ॥

తే వధ్యమానా అన్యోన్యం గుణైర్ధారీభిరవ్యయాః । (గుణైర్ధారీభిరవ్యయైః)

ఇహైవ పరివర్తన్తే తిర్యగ్యోనిప్రవేశినః ॥ ౧౩ ॥

శ్రీణి కల్పసహస్రాణి ఏతేషామహరుచ్యతే ।

రత్తిరేతావతీ చైవ మనసశ్చ నరాధిప ॥ ౧౪ ॥

మనశ్చరతి రాజేన్ద్ర చరితం సర్వమిన్ద్రియైః ।

న చేన్ద్రియాణి పశ్యన్తి మన ఏవాత్ర పశ్యతి ॥ ౧౫ ॥ (మన ఏవానుపశ్యతి)

చక్షుః పశ్యతి రూపాణి మనసా తు న చక్షుషా ।

మనసి వ్యాకులే చక్షుః పశ్యన్నపి న పశ్యతి ।

తథేన్ద్రియాణి సర్వాణి పశ్యన్తిత్యభిచక్షతే ॥ ౧౬ ॥

(న చేన్ద్రియాణి పశ్యన్తి మన ఏవాత్ర పశ్యతి ।)

మనస్యపరతే రాజన్ద్రియోపరమో భవేత్ ।

న చేన్ద్రియవ్యుపరమే మనస్యపరమో భవేత్ ।

ఏవం మనః ప్రధానాని ఇన్ద్రియాణి విభావయేత్ ॥ ౧౭ ॥ (ప్రభావయేత్)

ఇన్ద్రియాణాం హి సర్వేషామీశ్వరం మన ఉచ్యతే ।

ఏతద్విశన్తి భూతాని సర్వాణిహ మహాయశః ॥ ౧౮ ॥

ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే ఏకాదశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః ।

3౧౨/3౦౦

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।
తత్త్వానాం సర్గసంఖ్యే చ కాలసంఖ్యే తదైవ చ ।
మయా ప్రోక్తానుపూర్వేణ సంహారమపి మే శృణు ॥ ౧ ॥
యథా సంహారతే జన్మాన్యసర్జ చ పునః పునః ।
అనాదినిధనో బ్రహ్మ నిత్యశ్చాక్షర ఏవ చ ॥ ౨ ॥
అహః క్షయమథో బుద్ధ్వా నిశి స్వప్నమనాస్తథా ।
చోదయామాస భవగానవ్యక్తోఽహజ్మృతం నరమ్ ॥ 3 ॥
తతః శతసహస్రాంశురవ్యక్తేనాభిచోదితః ।
కృత్వా ద్వాదశథాఽఽత్యానమాదిత్యో జ్వలదగ్నివత్ ॥ ౪ ॥
చతుర్విధం ప్రజాజాలం నిర్దహత్యాశు తేజసా ।
జరాయుణ్ణిన్వేదజాతముద్భిజ్జం చ నరాధిప ॥ ౫ ॥
ఏతదున్నేషమాత్రేణ వినిష్ఠం స్థాణు జగ్గమమ్ ।
కూర్మప్రప్థసమా భూమిర్భవత్యథ సమంతతః ॥ ౬ ॥
జగద్ధగ్ద్వామితబలః కేవలాం జగతీం తతః ।
అమ్భసా బలినా క్షిప్రమాపూర్యత సమంతతః ॥ ౭ ॥
తతః కాలాగ్నిమాసాద్య తదమ్భో యాతి సజ్జయమ్ ।
విసప్టేఽమ్భసి రాజేన్ద్రా జాజ్వలత్యనలో మహాన్ ॥ ౮ ॥
తమప్రమేయోఽతిబలం జ్వలమానం విభావసుమ్ ।
ఊష్మాణం సర్వభూతానాం సప్తార్చిషమథాజ్ఞసా ॥ ౯ ॥
భక్షయామాస బలవాన్వాయురష్టాత్మకో బలీ ।
విచరన్నమితప్రాణస్తీర్యగూర్ధ్వమధస్తథా ॥ ౧౦ ॥
తమప్రతిబలం భీమమాకాశం గ్రసతేఽఽత్మనా ।
ఆకాశమప్యభినదన్మనో గ్రసతి చాధికమ్ ॥ ౧౧ ॥
మనో గ్రసతి సర్వాత్మా సోఽహజ్కారః ప్రజాపతిః ।

అహంకారం మహానాత్మా భూతభవ్యభవిష్యవితీ || ౧౨||
 తమస్యనుపమాత్మానం విశ్వం శమ్భుః ప్రజాపతిః |
 అణిమా లఘిమా ప్రాప్తిరీశానో జ్యోతిరవ్యయః || ౧౩||
 సర్వతః పాణిపాదాన్తః సర్వతోఽక్షిశిరోముఖః |
 సర్వతః శ్రుతిమాన్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి || ౧౪||
 హృదయం సర్వభూతానాం పర్వణాఙ్గష్ఠమాత్రకః |
 అనుగ్రసత్యనన్తం హి మహాత్మా విశ్వమీశ్వరః || ౧౫||
 తతః సమభవత్సర్వమక్షయావ్యయమవ్రణమ్ |
 భూతభవ్యభవిష్యాణాం స్రష్టారమనఘం తథా || ౧౬||
 ఏషోఽప్యయన్తే రాజేన్ద్ర యథావత్పరిభాసితః |
 అధ్యాత్మమధిభూతం చ అధిదైవం చ శ్రూయతామ్ || ౧౭||
 ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
 యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే ద్వాదశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః |

3౧3/3౦౧

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ |
 పాదావధ్యాత్మమిత్యాహుర్బ్రాహ్మణాస్తత్త్వదర్శినః |
 గన్తవ్యమధిభూతం చ విష్ణుస్తత్రాధిదైవతమ్ || ౧||
 పాయురధ్యాత్మమిత్యాహుర్వృథాతత్త్వార్థ దర్శినః |
 విసర్గమధిభూతం చ మిత్రస్తత్రాధిదైవతమ్ || ౨||
 ఉపస్థోఽధ్యాత్మమిత్యాహుర్వృథాయోగనిదర్శనమ్ |
 అధిభూతం తథానన్దో దైవతం చ ప్రజాపతిః || ౩||
 హస్తావధ్యాత్మమిత్యాహుర్వృథా సాఙ్ఖ్యనిదర్శనమ్ |
 కర్తవ్యమధిభూతం తు ఇన్ద్రస్తత్రాధిదైవతమ్ || ౪||
 వాగధ్యాత్మమితి ప్రాహుర్వృథా శ్రుతినిదర్శనమ్ |
 వక్తవ్యమధిభూతం తు వహ్నిస్తత్రాధిదైవతమ్ || ౫||
 చక్షురధ్యాత్మమిత్యాహుర్వృథా శ్రుతినిదర్శనమ్ |
 రూపమత్రాధిభూతం తు సూర్యస్తత్రాధిదైవతమ్ || ౬||

శ్రోత్రమధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా శ్రుతినిదర్శనమ్ ।
 శబ్దస్తత్రాధిభూతం తు దిశస్తత్రాధిదైవతమ్ ॥ ౭॥
 జిహ్వోమధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా తత్త్వనిదర్శనమ్ ।
 రస ఏవాధిభూతం తు ఆపస్తత్రాధిదైవతమ్ ॥ ౮॥
 పూణమధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా శ్రుతినిదర్శనమ్ ।
 గంధ ఏవాధిభూతం తు పృథివీ చాధిదైవతమ్ ॥ ౯॥
 త్వగధ్యాత్మమితి ప్రాహుస్తత్త్వబుద్ధివిశారదాః ।
 స్పర్శ ఏవాధిభూతం తు పవనశ్చాధిదైవతమ్ ॥ ౧౦॥
 మనోఽధ్యాత్మమితి ప్రాహుర్యథా శ్రుతినిదర్శనమ్ ।
 మన్తవ్యమధిభూతం తు చన్ద్రమాశ్చాధిదైవతమ్ ॥ ౧౧॥
 అహఙ్కారికమధ్యాత్మమాహుస్తత్త్వనిదర్శనమ్ ।
 అభిమానోఽధిబూతం తు భవస్తత్రాధిదైవతమ్ ॥ ౧౨॥
 బుద్ధిరధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా వేదనిదర్శనమ్ ।
 బోధ్యమధిభూతం తు క్షేత్రజ్ఞోఽత్రాధిదైవతమ్ ॥ ౧౩॥
 ఏషా తే వ్యక్తతో రాజన్విభూతిరనువర్ణితా ।
 ఆదౌ మధ్యే తథా చాన్తే యథాతత్త్వేన తత్త్వవిత్ ॥ ౧౪॥
 ప్రకృతిర్గుణాన్వికురుతే స్వచ్ఛన్దేనాత్మకామ్యయా ।
 క్రీడార్థం తు మహారాజ శతశోఽథ సహస్రశః ॥ ౧౫॥
 యథా దీపసహస్రాణి దీపాన్మర్త్యాః ప్రకుర్వతే ।
 ప్రకృతిస్తథా వికురుతే పురుషస్య గుణాన్బహూన్ ॥ ౧౬॥
 సత్త్వమానన్త ఉద్రేకః ప్రీతిః ప్రాకాశ్యమేవ చ ।
 సుఖం శుద్ధిత్వమారోగ్యం సన్తోషః శ్రద్ధధానతా ॥ ౧౭॥
 అకారపణ్యమసంరమ్భః క్షమా ధృతిరహింసతా ।
 సమతా సత్యమాన్యణ్యం మార్దవం హ్రీరచాపలమ్ ॥ ౧౮॥
 శౌచమార్జవమాచారమలౌల్యం హృద్యసమ్భ్రమః ।
 ఇష్టానిష్ఠవియోగానాం కృతానామవికత్థనమ్ ॥ ౧౯॥
 దానేన చానుగ్రహణమస్పృహోర్థే పరార్థతా ।

సర్వభూతదయా చైవ సత్త్వస్యైతే గుణాః స్మృతాః ॥ ౨౦॥

రజోగుణానాం సజ్ఘాతో రూపమైశ్వర్యవిగ్రహే ।
అత్యాశిత్యమకారుణ్యం సుఖదుఃఖోపనేవనమ్ ॥ ౨౧॥

పరాపవాదేషు రతిర్వివాదానాం చ నేవనమ్ ।
అహంకారస్త్యసత్కారశ్చింతా వైరోపనేవనమ్ ॥ ౨౨॥

పరితాపోఽభిహరణం ప్రీనాశోఽనారజ్జవం తథా ।
భేదః పరుషతా చైవ కామక్రోధో మదస్తథా ।
దర్పో ద్వేషోఽతివాదశ్చ ఏతే ప్రోక్తా రజోగుణాః ॥ ౨౩॥

తామసానాం తు సజ్ఘాతం ప్రవక్ష్యామ్యుపధార్యతామ్ ।
మోహోఽప్రకాశస్తామిస్రమన్ధతామిస్రసంజ్ఞితమ్ ॥ ౨౪॥

మరణం చాన్ధతామిస్రం తామిస్రం క్రోధ ఉచ్యతే ।
తమసో లక్షణాసీహ భక్షణాద్యభిరోచనమ్ ॥ ౨౫॥

భోజనానామపర్యాప్తిస్తథా పేయేష్యత్పృష్టతా ।
గన్ధనాసో విహారేషు శయనేష్యాసనేషు చ ॥ ౨౬॥

దివాస్వప్నే వివాదే చ ప్రమాదేషు చ వై రతిః ।
నృత్యవాదిత్రగీతానామజ్ఞానాచ్ఛృద్ధధానతా ।
ద్వేషో ధర్మవిశేషాణామేతే వై తామసా గుణాః ॥ ౨౭॥

ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే త్రయోదశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః ।

3౧౪/3౦౨

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।
ఏతే ప్రధానస్య గుణాస్త్రయః పురుషసత్తమ ।
కృతన్నస్య చైవ జగత్స్తిష్ఠన్త్యనపగాః సదా ॥ ౧॥

శతధా సహస్రధా చైవ తథా శతసహస్రధా ।
కోటిశశ్చ కరోత్యేష ప్రత్యగత్మానమాత్మనా ॥ ౨॥

సాత్త్వికస్యోత్తమం స్థానం రాజసన్యేహ మధ్యమమ్ ।
తామసస్యాధమం స్థానం ప్రాచురధ్యాత్మచింతకాః ॥ 3॥

కేలవేనేహ పుణ్యేన గతిమూర్ధ్వామవాప్పుయాత్ |
 పుణ్యపాపేన మానుష్యమధర్మేణాప్యధోగతిమ్ || ౪ ||
 ద్వస్త్వమేషాం త్రయాణాం తు సన్నిపాతం చ తత్త్వతః |
 సత్త్వస్య రజసశ్చైవ తమసశ్చ శృణుష్య మే || ౫ ||
 సత్త్వస్య తు రజో దృష్టం రజసశ్చ తమస్తథా |
 తమసశ్చ తథా సత్త్వం సత్త్వస్యావ్యక్తమేవ చ || ౬ ||
 అవ్యక్తసత్త్వసంయుక్తో దేవతోకమవాప్పుయాత్ |
 రజఃసత్త్వసమాయుక్తో మనుష్యేషూపపద్యతే || ౭ ||
 రజస్తమోభ్యాం సంయుక్తస్త్రిర్యగ్యోనిషు జాయతే |
 రజస్తామససత్త్వైశ్చ యుక్తో మానుష్యమాప్పుయాత్ || ౮ ||
 పుణ్యపాపవియుక్తానాం స్థానమాహుర్మనీషిణామ్ |
 శాస్వతం చావ్యయం చైవ అక్షరం చాభయం చ యత్ || ౯ ||
 జ్ఞానినాం సమృద్ధవం శ్రేష్ఠం స్థానమవ్రణమచ్యుతమ్ |
 అతీర్ణియమబీజం చ జన్మమృత్యుతమోనుదమ్ || ౧౦ ||
 అవ్యక్తస్థం పరం యత్తత్ప్రుష్టస్తేఽహం నరాధిప |
 స ఏష ప్రకృతిస్థో హి తస్థురిత్యభిధీయతే || ౧౧ ||
 అచేతనశ్చైష మతః ప్రకృతిస్థశ్చ పార్థివ |
 ఏతేనాధిష్ఠితశ్చైవ సృజతే సంహరత్యపి || ౧౨ ||
 జనక ఉవాచ |
 అనాదినిధనావేతావుభావేవ మహామునే |
 అమూర్తిమన్తావచలావప్రకమౌప్య చ నిర్వృణౌ || ౧౩ ||
 అగ్రాహ్యోవృషిశార్దూల కథమేకో హ్యచేతనః |
 చేతనావాంస్తథా వైకః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి భాషితః || ౧౪ ||
 త్వం హి విప్రేంద్ర కార్తేన్ద్ర్యున మోక్షధర్మముపాససే |
 సాకల్యం మోక్షధర్మస్య శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః || ౧౫ ||
 అస్తిత్వం కేవలత్వం చ వినాభావం తథైవ చ |
 తథైవోత్క్రమణస్థానం దేహినోఽపి వియుజ్యతః || ౧౬ ||

కాలేన యద్ధి ప్రాప్నోతి స్థానం తద్బ్రూహి మే ద్విజ ।
 సాఙ్ఖ్యజ్ఞానం చ తత్త్వేన పృథగ్గోగం తథైవ చ ॥ ౧౭॥
 అరిష్టాని చ తత్త్వేన వక్తుమర్హసి సత్తమ ।
 విదితం సర్వమేతత్తే పాణావామలకం యథా ॥ ౧౮॥
 ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
 యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే చతుర్దశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః ।

3౧౫/303

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ
 న శక్యో నిర్గుణస్తాత గుణీకర్తుం విశామృతే ।
 గుణవాంశ్చాప్యగుణవాన్ యథాతత్త్వం నిబోధ మే ॥ ౧॥
 గుణైర్ని గుణవానేవ నిర్గుణశ్చాగుణస్తథా ।
 ప్రాపరువేవ మహాత్మానో మునయస్తత్త్వదర్శినః ॥ ౨॥
 గుణస్వభావస్త్వవ్యక్తో గుణాన్ నైవాభివర్తతే ।
 ఉపయుక్తే చ తానేవ స చైవాజ్ఞః స్వభావతః ॥ 3॥
 అవ్యక్తస్తు న జానీతే పురుషో జ్ఞః స్వభావతః ।
 న మత్తః పరమోఽస్తీతి నిత్యమేవాభిమన్యతే ॥ ౪॥
 అనేన కారణేనైతదవ్యక్తం స్యాదచేతనమ్ ।
 నిత్యత్వాదక్షరత్వాచ్చ క్షరాణాం తత్త్వతోఽన్యథా ॥ ౫॥
 యదాజ్ఞానేన కుర్వీత గుణసర్గం పునః పునః ।
 యదాఽఽత్మానం న జానీతే తదావ్యక్తమిహోఽవ్యతే ॥ ౬॥
 కర్తృత్వాచ్చాపి తత్త్వానాం తత్త్వధర్మీ తథోఽవ్యతే ।
 కర్తృత్వాచ్చైవ యోనీనాం యోనిధర్మా తథోఽవ్యతే ॥ ౭॥
 కర్తృత్వాత్ప్రకృతీనాం తు తథా ప్రకృతిధర్మీతా ।
 కర్తృత్వాచ్చాపి బీజానాం బీజధర్మా తథోఽవ్యతే ॥ ౮॥
 గుణానాం ప్రసవత్వాచ్చ తథా ప్రసవధర్మవాన్ ।
 కర్తృత్వాత్ప్రళయానాం చ తథా ప్రలయ ధర్మీతా ॥ ౯॥
 బీలత్వాత్ప్రకృతిత్వాచ్చ ప్రలయత్వాత్తథైవ చ ।

ఉపేక్షకత్వాదన్యత్వాదభిమానాచ్ఛ కేవలమ్ || ౧౦||
 మన్యన్తే యతయః శుద్ధా అధ్యాత్మవిగతజ్వరాః |
 అనిత్యం నిత్యమవ్యక్తమేవమేతద్ధి శుశ్రుమ || ౧౧||
 అవ్యక్తైకత్వమిత్యాహుర్నానాత్వం పురుషస్తథా |
 సర్వభూతదయావస్తః కేవలం జ్ఞానమాస్థితాః || ౧౨||
 అన్యః స పురుషోఽవ్యక్తస్వర్నువో ద్రువసంజ్ఞకః |
 యథా ముజ్ఞా ఇషీకాయాస్తథైవైతద్ధి జాయతే || ౧౩||
 అన్యం చ మశకం విద్యాదన్యచోచ్ఛదుమ్భరం తథా |
 న చోదుమ్భర సంయోగైర్మౌళకస్తత్ర లిప్యతే || ౧౪||
 అన్య ఏవ తథా మత్స్యస్తథాన్యదుదకం స్మృతమ్ |
 న చోదకస్య స్పర్శేన మత్స్యో లిప్యతి సర్వశః || ౧౫||
 అన్యో హ్యగ్నిరుఖాప్యన్యా నిత్యమేవమవైహి భోః |
 న చోపలిప్యతే సోఽగ్నిరుఖా సంస్పర్శనేన వై || ౧౬||
 పుష్కరం త్వన్యదేవాత్ర తథాన్యదుదకం స్మృతమ్ |
 న చోదకస్య స్పర్శేన లిప్యతే తత్ర పుష్కరమ్ || ౧౭||
 ఏతేషాం సహ సంవాసం వివాసం చైవ నిత్యశః |
 యథాతథైనం పశ్యన్తి న నిత్యం ప్రాకృతా జనాః || ౧౮||
 యే త్వన్యథైవ పశ్యన్తి న సమ్యక్తేషు దర్శనమ్ |
 తే వ్యక్తం నిరయం ఘోరం ప్రవిశన్తి పునః పునః || ౧౯||
 సాంఖ్యదర్శనమేతత్తే పరిసంఖ్యాతముత్తమమ్ |
 ఏవం హి పరిసంఖ్యాయ సాంఖ్యైః కేవలతాం గతాః || ౨౦||
 యే త్వన్యే తత్త్వకుశలాస్తేషామేతన్నిదర్శనమ్ |
 అతః పరం ప్రవక్ష్యామి యోగానామపి దర్శనమ్ || ౨౧||
 ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
 యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే పంచదశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః |

30౬/30౪

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।
సాఙ్ఖ్యజ్ఞానం మయా ప్రోక్తం యోగజ్ఞానం నిబోధ మే ।
యథా శ్రుతం యథాదృష్టం తత్త్వేన నృపసత్తమ ॥ ౧॥
నాస్తి సాఙ్ఖ్యసమం జ్ఞానం నాస్తి యోగసమం బలమ్ ।
తావుభావేకచర్యో తు ఉభావనిధనౌ స్మృతౌ ॥ ౨॥
పుథకృపుథక్తు పశ్యన్తి యే౭ల్పబుద్ధిరతా నరాః ।
వయం తు రాజన్పశ్యామ ఏకమేవ తు నిశ్చయాత్ ॥ 3॥
యదేవ యోగాః పశ్యన్తి తత్సాక్ష్యైరపి దృశ్యతే ।
ఏకం సాఙ్ఖ్యం చ యోగం చ యః పశ్యతి స తత్త్వవిత్ ॥ ౪॥
రుద్రప్రధానానపరాన్విద్ధి యోగాన్పరస్తవ ।
తేనైవ చాథ దేహేన విచరన్తి దిశో దశ ॥ ౫॥
యావద్ధి ప్రలయస్తాత సూక్ష్మేణాష్టగుణేన వై ।
యోగేన లోకాన్విచరన్సుఖం సంన్యస్య చానఘ ॥ ౬॥
వేదేషు చాష్టగుణితం యోగమాహుర్మనీషిణః ।
సూక్ష్మమష్టగుణం ప్రాహుర్నేతరం నృపసత్తమ ॥ ౭॥
ద్విగుణం యోగకృత్యం తు యోగానాం ప్రాహురుత్తమమ్ ।
సగుణం నిర్గుణం వైవ యథాశాస్త్రనిదర్శనమ్ ॥ ౮॥
ధారణా వైవ మనసః ప్రాణాయామశ్చ పార్థివ ।
ప్రాణాయామో హి సగుణో నిర్గుణం ధారణం మనః ॥ ౯॥
యత్ర దృశ్యేత ముఞ్చన్త్యై ప్రాణాన్మైథిలసత్తమ ।
వాతాధిక్యం భవత్యేవ తస్మాద్ధి న సమాచరేత్ ॥ ౧౦॥
నిశాయాః ప్రథమే యామే చోదనా ద్వాదశ స్మృతాః ।
మధ్యే సుప్త్యా పరే యామే ద్వాదశైవ తు చోదనాః ॥ ౧౧॥
తదేవముపశాన్తేన దాన్తేనైకాన్తశీలినా ।
ఆత్మారామేణ బుద్ధేన యోక్తవ్యో౭౭త్మా న సంశయః ॥ ౧౨॥
పఞ్చానామిన్ద్రియాణాం తు దోషానాక్షిప్య పఞ్చుధా ।

శబ్దం స్పర్శం తథా రూపం రసం గన్ధం తథైవ చ || ౧౩||

ప్రతిభామపవర్గం చ ప్రతినంహృత్య మైథీల |

ఇన్ద్రియగ్రామమఖిలం మనస్యభినివేశ్య హా || ౧౪||

మనస్తథైవాహజ్కారే ప్రతిష్ఠాప్య నరాధిప |

అహజ్కారం తథా బుద్ధౌ బుద్ధిం చ ప్రకృతావపి || ౧౫||

ఏవం హి పరిసంఖ్యాయ తతో ధ్యాయేత కేవలమ్ |

విరజస్కమలం నిత్యమనంతం శుద్ధమవ్రణమ్ || ౧౬||

తస్థుషం పురుషం సత్త్వమభేద్యమజరామరమ్ |

శాశ్వతం చావ్యయం చైవ ఈశానం బ్రహ్మ చావ్యయమ్ || ౧౭||

యుక్తస్య తు మహారాజ లక్షణాన్యపధారయేత్ |

లక్షణం తు ప్రసాదస్య యథా తృప్తః సుఖం స్వపేత్ || ౧౮||

నివాతే తు యథా దీపో జ్వలేత్స్నేహసమన్వితః |

నిశ్చలోర్ధ్వశిఖస్తద్వద్వక్తమాహుర్మనీషిణః || ౧౯||

పాషాణ ఇవ మేఘాత్తైర్మథా బిన్దుభిరాహతః |

నాలం చాలయితుం శక్యస్తథాయుక్తస్య లక్షణమ్ || ౨౦||

శఙ్ఖదున్దుభినిర్ఘోషైర్వివిధైర్గీతవాదితైః |

క్రియమాణైర్న కమేపత యుక్తస్యైతన్నిదర్శనమ్ || ౨౧||

తైలపాత్రం యథా పూర్ణం కరాభ్యాం గృహ్య పూరుషః |

సోపానమారుహేద్భీతస్తర్జ్యమానోఽసి పాణిభిః || ౨౨||

సంయతాత్మా భయాత్తేషాం న పాత్రాద్భిన్దుముత్స్పృజేత్ |

తథైవోత్తరమాణస్య ఏకాగ్రమనస్తథా || ౨౩||

స్థిరత్వాదిన్ద్రియాణాం తు నిశ్చలత్వాత్తథైవ చ |

ఏవం యుక్తస్య తు మునేర్లక్షణాన్యపధారయేత్ || ౨౪||

స యుక్తః పశ్యతి బ్రహ్మ యత్తత్పరమమవ్యయమ్ |

మహాత్మనమసో మధ్యే స్థితం జ్వలనసన్నిభమ్ || ౨౫||

ఏతేన కేవలం యాతి త్యక్త్వా దేహమసాక్షికమ్ |

కాలేన మహతా రాజఙ్ఘ్రితిరేషా సనాతనీ || ౨౬||

ఏతద్ధి యోగం యోగానాం కిమన్యద్యోగలక్షణమ్ ।
 విజ్ఞాయ తద్ధి మన్యన్తే కృతకృత్యా మనీషిణః ॥ ౨౭॥
 ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
 యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే షోడశాధికృతశతతమోఽధ్యాయః ।

3౧౭/3౦x

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।
 తద్రవోత్క్రమమాణం తు శ్శృణుష్యావహితో నృప ।
 పద్భ్యాముత్క్రమమాణస్య వైష్ణవం స్థానముచ్యతే ॥ ౧॥
 జుష్టాభ్యాం తు వసూన్దేవానాప్పుయాదితి నః శ్రుతమ్ ।
 జానుభ్యాం చ మహాభాగాన్దేవాన్సాధ్యానవాప్పుయాత్ ॥ ౨॥
 పాయునోత్క్రమమాణస్తు మైత్రం స్థానమవాప్పుయాత్ ।
 పృథివీం జఘనేనాథ ఊరుభ్యాం తు ప్రజాపతిమ్ ॥ ౩॥
 పార్శ్వభ్యాం మరుతో దేవాన్సాభ్యామిన్ద్రమేవ చ ।
 బాహుభ్యామిన్ద్రమిత్యాహురురసా రుద్రమేవ చ ॥ ౪॥
 గ్రీవాయాస్తమృషిశ్రేష్ఠం నరమాప్సోత్యనుత్తమమ్ ।
 విశ్వేదేవాన్ముఖేనాథ దిశః శ్రోత్రేణ చాప్పుయాత్ ॥ ౫॥
 పూణేన గన్ధవహనం నేత్రాభ్యాం సూర్యమేవ చ ।
 భ్రూభ్యాం చైవాశ్వినౌ దేవౌ లలాటేన పితృనథ ॥ ౬॥
 బ్రహ్మణమాప్సోతి విభుం మూర్ధ్నా దేవగ్రజం తథా ।
 ఏతాన్యత్క్రమణస్థానాన్యక్తాని మిథిలేశ్వర ॥ ౭॥
 అరిష్టాని తు వక్ష్యామి విహితాని మనీషిభిః ।
 సంవత్సరవియోగస్య సమ్భవేయుః శరీరిణః ॥ ౮॥
 యోఽరున్ధతీం న పశ్యేత దృష్టపూర్వాం కదాచన ।
 తద్దైవ ద్రువమిత్యాహుః పూర్ణేన్ద్రం దీపమేవ చ ।
 ఖణ్డాభాసం దక్షిణతన్తేఽపి సంవత్సరాయుషః ॥ ౯॥
 పరచక్షుషి చాత్మానం యే న పశ్యన్తి పార్థివ ।
 ఆత్మభాయాఽఽకృతీభూతం తేఽపి సంవత్సరాయుషః ॥ ౧౦॥

అతిద్యుతిరతిప్రజ్ఞా అప్రజ్ఞా చాద్యుతిస్తథా ।
 ప్రకృతేర్విక్రీయాపత్తిః షణ్మాసాన్మృత్యులక్షణమ్ ॥ ౧౧ ॥
 దైవతాన్యవజానాతి బ్రాహ్మణైశ్చ విరుధ్యతే ।
 కృష్ణశ్యావచ్ఛవిఛాయః షణ్మాసాన్మృత్యులక్షణమ్ ॥ ౧౨ ॥
 శీఠనాభి యథా చక్రం ఛిద్రం సోమం ప్రపశ్యతి ।
 తథైవ చ సహస్రాంశుం సప్తరాత్రేణ మృత్యుభాక్ ॥ ౧౩ ॥
 శవగంధముపాస్మాతి సురభిం ప్రాప్య యో నరః ।
 దేవతాయతనస్థస్తు షడ్రాత్రేణ స మృత్యుభాక్ ॥ ౧౪ ॥
 కర్ణనాసావనమనం దస్తదృష్టివిరాగితా ।
 సంజ్ఞాలోపో నిరూష్యత్వం సద్యోమృత్యునిదర్శనమ్ ॥ ౧౫ ॥
 ఆకస్మాచ్చ ప్రవేద్యస్య వామమక్షీ నరాధిప ।
 మూర్ఛతశ్చోత్పతేద్ధూమః సద్యోమృత్యునిదర్శనమ్ ॥ ౧౬ ॥
 ఏతావన్తి త్వరిష్టాని విదిత్వా మానవోఽత్యవాన్ ।
 నిశి చాహని చాత్మానం యోజయేత్పరమాత్మని ॥ ౧౭ ॥
 ప్రతీక్షమాణస్తత్కాలం యత్కాలం ప్రతి తదభవేత్ ।
 అథాస్య నేష్టం మరణం స్థాతుమిచ్ఛేదిమాం క్రియామ్ ॥ ౧౮ ॥
 సర్వగంధాన్ రసాంశ్చైవ ధారయేత సమాహితః ।
 తథా హి మృత్యుం జయతి తత్పరేణాస్తరాత్మనా ॥ ౧౯ ॥
 ససాంఖ్యధారణం చైవ విదిత్వా మనుజర్షభ ।
 జయేచ్చ మృత్యుం యోగేన తత్పరేణాస్తరాత్మనా ॥ ౨౦ ॥
 గచ్ఛేత్ప్యాప్యాక్షయం కృత్స్నమజన్మ శివమవ్యయమ్ ।
 శాశ్వతం స్థానమచలం దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః ॥ ౨౧ ॥
 ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి
 యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే సప్తదశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః ।

3౧౮/30౬

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।

అవ్యక్తస్థం పరం యత్తత్ప్రజ్ఞస్తేహం నరాధిప ।

పరం గుహ్యమిమం ప్రశ్నం శృణుష్యావహితో నృప ॥ ౧॥

యథార్షణేహ విధినా చరతావమతేన హ ।

మయాదిత్యాదవాప్తాని యజాంషి మిథిలాధిప ॥ ౨॥

మహతా తపసా దేవస్తపిష్ఠః సేవితో మయా ।

ప్రీతేన చాహం విభునా సూర్యేణోక్తస్తదానఘ ॥ 3॥

వరం వృణీష్య విప్రర్షే యదిష్టం తే సుదుర్లభమ్ ।

తత్తే దాస్యామి ప్రీతాత్మా మత్ప్రసాదో హి దుర్లభః ॥ ౪॥

తతః ప్రనమ్య శిరసా మయోక్తస్వపతాం వరః ।

యజాంషి నోపయుక్తాని క్షిప్రమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౫॥

తతో మాం భగవానాహ వితరిష్యామి తే ద్విజ ।

సరస్వతీహ వాగ్భూతా శరీరం తే ప్రవేక్ష్యతి ॥ ౬॥

తతో మామాహ భగవానాస్యం స్వం వివృతం కురు ।

వివృతం చ తతో మేఽఽస్యం ప్రవిష్టా చ సరస్వతీ ॥ ౭॥

తతో విదహ్యమానోఽహం ప్రవిష్టోఽమృష్టదానఘ ।

అవిజ్ఞానాదమర్షాచ్చ భాస్కరస్య మహాత్మనః ॥ ౮॥

తతో విదహ్యమానం మామువాచ భగవాన్ రవిః ।

ముహూర్తం సహ్యతాం దాహస్తతః శీతీభవిష్యసి ॥ ౯॥

శీతీభూతం చ మాం దృష్ట్వా భగవానాహ భాస్కరః ।

ప్రతిష్ఠాస్యతి తే వేదః సోత్తరః సఖిలో ద్విజ ॥ ౧౦॥

కృతస్నుం శతపథం చైవ ప్రణేష్యసి ద్విజర్షభ ।

తస్యాన్తే చాపునర్భావే బుద్ధిస్తవ భవిష్యతి ॥ ౧౧॥

ప్రాప్స్యసే చ యదిష్టం తత్సాంజ్ఞయోగేస్పితం పదమ్ ।

ఏతావదుక్త్యా భగవానస్తమేవాభ్యవర్తత ॥ ౧౨॥

తతోఽనువ్యాహృతం శ్రుత్వా గతే దేవే విభావసా ।

గృహమాగత్య సంహృష్టోఽచింతయం వై సరస్వతీమ్ ॥ ౧3॥

తతః ప్రవృత్తాతిశుభా స్వరవ్యజ్ఞానభూషితా ।
 ఓక్తార్మాదితః కృత్వా మమ దేవీ సరస్వతీ ॥ ౧౪॥
 తతోఽహమర్ఘ్యం విధివత్సరస్వత్యై న్యవేదయమ్ ।
 తపతాం చ వరిష్ఠాయ నిషణ్ణస్తత్పరాయణః ॥ ౧౫॥
 తతః శతపథం కృత్స్నం సహరస్యం ససంక్లహమ్ ।
 చక్రే సపరిశేషం చ హర్షేణ పరమేణ హ ॥ ౧౬॥
 కృత్వా చాధ్యయనం తేషాం శిష్యాణాం శతముత్తమమ్ ।
 విప్రియార్థం సశిష్యస్య మాతులల్యు మహాత్మనః ॥ ౧౭॥
 తతః సశిష్యేణ మయా సూర్యేణేవ గభస్తిభిః ।
 వ్యాప్తో యజ్ఞో మహారాజ పితుస్తవ మహాత్మనః ॥ ౧౮॥
 మిషతో దేవలస్యాపి తతోఽర్థం హృతవానహమ్ ।
 స్వవేదదక్షిణాయాథ విమర్దే మాతులేన హ ॥ ౧౯॥
 సుమన్తనాథ పైలేన తథ జైమినినా చ వై ।
 పిత్రా తే మునిభిశ్చైవ తతోఽహమనుమానితః ॥ ౨౦॥
 దశ పఞ్చా చ ప్రాప్తాని యజాంష్యర్కాన్మయానఘ ।
 తథైవ లోమహర్షాచ్చ పురాణమవధారితమ్ ॥ ౨౧॥
 బీజమేతత్పురస్కృత్య దేవీం వైవ సరస్వతీమ్ ।
 సూర్యస్య చానుభావేన ప్రవృత్తోఽహం నరాధిప ॥ ౨౨॥
 కర్తుం శతపథం వేదమపూర్వం కారితం చ మే ।
 యథాభిలసితం మార్గం తథా తచ్ఛోపపాదితమ్ ॥ ౨౩॥
 శిష్యాణామఖిలం కృత్స్నమనుజ్ఞాతం ససంక్లహమ్ ।
 సర్వే చ శిష్యాః శుచయో గతాః పరమహర్షితాః ॥ ౨౪॥
 శాఖాః పఞ్చదశేమాస్తు విద్యా భాస్కరదర్శితాః ।
 ప్రతిష్ఠాప్య యథాకామం వేద్యం తదనుచింతయమ్ ॥ ౨౫॥
 కిమత్ర బ్రహ్మణ్యమృతం కిం చ వేద్యమనుత్తమమ్ ।
 చింతయే తత్ర చాగత్య గన్ధర్వో మామపృచ్ఛత ॥ ౨౬॥
 విశ్వావసుస్తతో రాజన్వేదాన్తజ్ఞానకోవిదః ।

చతుర్వింశతికాన్పుశ్చాన్పుష్ట్యా వేదస్య పార్థివ |
 పంచవింశతిమం ప్రశ్నం పప్రచ్ఛాన్వీక్షికీం తథా || ౨౭||
 విశ్వావిశ్వం తథాశ్వాశ్వం మిత్రం వరుణమేవ చ |
 జ్ఞానం జ్ఞేయం తథాజ్ఞో జ్ఞః కస్తపా అపతా తథా |
 సూర్యాదః సూర్య ఇతి చ విద్యావిద్యే తథైవ చ || ౨౮||
 వేద్యావేద్యం తథా రాజన్నచలం చలమేవ చ |
 అపూర్వమక్షయం క్షయ్యమేతత్ప్రశ్నమనుత్తమమ్ || ౨౯||
 అథోక్తశ్చ మయా రాజన్ రాజా గన్ధర్వసత్తమః |
 పృష్టవాననుపూర్వేణ ప్రశ్నముత్తమమర్థవత్ || ౩౦||
 ముహూర్తం మృష్యతాం తావద్యావదేనం విచిన్తయే |
 బాధమిత్యేవ కృత్వా స తూష్టిం గన్ధర్వ ఆస్థితః || ౩౧||
 తతోఽన్వచిన్తయమహం భూయో దేవీం సరస్వతీమ్ |
 మనసా స చ మే ప్రశ్నో దధోన్ ఘృతమివోద్ధృతమ్ || ౩౨||
 తత్రోపనిషదం బైవ పరిశేషం చ పార్థివ |
 మఘ్నామి మనసా తాత దృష్ట్యా చాన్వీక్షికీం పరామ్ || ౩౩||
 చతుర్థీ రాజశార్దూల విద్వేషా సామ్పరాయీకీ |
 ఉదీరితా మయా తుభ్యం పంచవింశేఽధి ధిష్ఠితా || ౩౪||
 అథోక్తస్తు మయా రాజన్ రాజా విశ్వావసుస్తదా |
 శ్రూయతాం యద్భవానస్మాన్పుశ్నం సమ్పృష్టవానిహ || ౩౫||
 విశ్వావిశ్వేతి యదిదం గన్ధర్వేన్ద్రానుప్రచ్ఛసి |
 విశ్వావ్యక్తం పరం విద్యాదూభతభవ్యభయఙ్కరమ్ || ౩౬||
 త్రిగుణం గుణకర్తృత్వాదవిశ్వో నిష్కలస్తథా |
 అశ్వస్తథైవ మిథునమేవమేవానుదృశ్యతే || ౩౭||
 అవ్యక్తం ప్రకృతిం ప్రాహుః పురుషేతి చ నిర్గుణమ్ |
 తథైవ మిత్రం పురుషం వరుణం ప్రకృతిం తథా || ౩౮||
 జ్ఞానం తు ప్రకృతిం ప్రాహుర్జ్ఞేయం నిష్కలమేవ చ |
 అజ్ఞశ్చ జ్ఞశ్చ పురుషస్తస్మాన్నిష్కల ఉచ్యతే || ౩౯||

కస్తపా అతపాః ప్రోక్తాః కోఽసౌ పురుష ఉచ్యతే |
 తపాః ప్రకృతిరిత్యాహురతపా నిష్కలః స్మృతః || ౪౦||
 తథైవావేద్యమవ్యక్తం వేద్యః పురుష ఉచ్యతే |
 చలాచలమితి ప్రోక్తం త్వయా తదపి మే శ్శృణు || ౪౧||
 చలాం తు ప్రకృతిం ప్రాహుః కారణం క్షేపసర్గయోః |
 అక్షేపసర్గయోః కర్తా నిశ్చలః పురుషః స్మృతః || ౪౨||
 అజావుభావప్రజౌ చ అక్షయా చాప్యుభావపి |
 అజౌ నిత్యావుభౌ ప్రాహురధ్యాత్మగతినిశ్చయాః || ౪౩||
 అక్షయత్వాత్ప్రజననే అజమత్రాహురవ్యయమ్ |
 అక్షయం పురుషం ప్రాహుః క్షయో హ్యస్య న విద్యతే || ౪౪||
 గుణక్షయత్వాత్ప్రకృతిః కర్తృత్వాదక్షయం బుధాః |
 ఏషా తేఽఽన్వీక్షికీ విద్యా చతుర్థీ సామృతాయీ || ౪౫||
 విద్యోపేతం ధనం కృత్వా కర్మణా నిత్యకర్మణి |
 ఏకాన్తదర్శనా వేదాః సర్వే విశ్వావసో స్మృతాః || ౪౬||
 జాయంతే చ మ్రియంతే చ యస్మిన్నేతే యతశ్చ్యుతాః |
 వేదార్థం యే న జానన్తి వేద్యం గన్ధర్వసత్తమ || ౪౭||
 సాక్షోపాక్లానపి యది పఞ్చ వేదానధీయతే |
 వేదవేద్యం న జానీతే వేదభారవహో హి సః || ౪౮||
 యో ఘృతార్థీ ఖరీక్షీరం మథేధన్ధర్వసత్తమ |
 విష్ణాం తత్రానుపశ్యేత న మణ్డం నాపి వా ఘృతమ్ || ౪౯||
 తథా వేద్యమవేద్యం చ వేదవిద్యో న విన్తతి |
 స కేవలం మూఢమతిర్జ్ఞానభారవహాః స్మృతః || ౫౦||
 ద్రష్టవ్యో నిత్యమేవైతౌ తత్పరేణాన్తరాత్మనా |
 యథాస్య జన్మనిధనే న భవేతాం పునః పునః || ౫౧||
 అజస్రం జన్మనిధనం చిన్తయిత్వా త్రయీమిమామ్ |
 పరిత్యజ్య క్షయమిహ అక్షయం ధర్మమాస్థితః || ౫౨||
 యదా తు పశ్యతేఽత్యన్తమహన్యహని కాశ్యప |
 తదా స కేవలీభూతః షడ్వింశమనుపశ్యతి || ౫౩||

అన్యశ్చ శశ్వదవ్యక్తస్తథాన్యః పఞ్చవింశకః ।

తస్య ద్వావనుపశ్యేత తమేకమితి సాధవః ॥ ౫౪॥

తేనైతన్నాభిజానన్తి పఞ్చవింశకమమ్యతమ్ ।

జన్మమృత్యుభయాద్యోగాః సాఙ్ఖ్యశ్చ పరమైషిణః ॥ ౫౫॥

విశ్వావసురువాచ ।

పఞ్చవింశం యదేతత్తే ప్రోక్తం బ్రాహ్మణసత్తమ్ ।

తథా తన్న తథా వేతి తద్భవాన్వక్తుమర్హతి ॥ ౫౬॥

జైగీషవ్యస్యాసితస్య దేవలస్య చ మే శ్రుతమ్ ।

పరాశరస్య విప్రర్షేర్షార్షగణ్యస్య ధీమతః ॥ ౫౭॥

భిక్షోః పఞ్చశిఖస్యాథ కపిలస్య శుకస్య చ ।

గౌతమస్యార్షిషేణస్య గర్గస్య చ మహాత్మనః ॥ ౫౮॥

నారదస్యాసురేశ్చైవ పులస్త్యస్య చ ధీమతః ।

సనత్కుమారస్య తతః శుక్రస్య చ మహాత్మనః ॥ ౫౯॥

కశ్యపస్య పితృశ్చైవ పూర్వమేవ మయా శ్రుతమ్ ।

తదనన్తరం చ రుద్రస్య విశ్వరూపస్య ధీమతః ॥ ౬౦॥

దైవతేభ్యః పితృభ్యశ్చ దైత్యేభ్యశ్చ తతస్తతః ।

ప్రాప్తమేతన్మయా కృత్స్నం వేద్యం నిత్యం వదన్స్త్యత ॥ ౬౧॥

తస్మాత్తద్వై భవద్బుద్ధ్యా శ్రోతుమిచ్ఛామి బ్రాహ్మణ ।

భవాన్పుబర్హః శాస్త్రాణాం ప్రగల్భశ్చాతిబుద్ధిమాన్ ॥ ౬౨॥

న తవావిదితం కిం చిద్భవాఞ్శుచ్చృతినిధిః స్మృతః ।

కథ్యతే దేవలోకే చ పితృలోకే చ బ్రాహ్మణ ॥ ౬౩॥

బ్రహ్మలోకగతాశ్చైవ కథయన్తి మహర్షయః ।

పతిశ్చ తపతాం శశ్వదాదిత్యస్తవ భాషతే ॥ ౬౪॥

సాఙ్ఖ్యజ్ఞానం త్వయా బ్రహ్మన్నవాప్తం కృత్స్నమేవ చ ।

తద్దైవ యోగజ్ఞానం చ యాజ్ఞవల్క్య విశేషతః ॥ ౬౫॥

నిఃసన్దిగ్ధం ప్రబుద్ధస్త్యం బుధ్యమానశ్చరాచరమ్ ।

శ్రోతుమిచ్ఛామి తజ్ఞానం ఘృతం మణ్డమయం యథా ॥ ౬౬॥

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।

కృత్స్నధారిణమేవ త్వాం మన్యే గన్ధర్వసత్తమ ।

జిజ్ఞాససి చ మాం రాజంస్తన్నిబోధ యథాశ్రుతమ్ ॥ ౬౭ ॥

అబుధ్యమానాం ప్రకృతిం బుధ్యతే పఞ్చావింశకః ।

న తు బుధ్యతి గన్ధర్వ ప్రకృతిః పఞ్చావింశకమ్ ॥ ౬౮ ॥

అనేనాప్రతిబోధేన ప్రధానం ప్రవదన్తి తమ్ ।

సాంఖ్యయోగాశ్చ తత్త్వజ్ఞా యథా శ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౬౯ ॥

పశ్యంస్తథైవాపశ్యంశ్చ పశ్యత్యన్యస్తథానఘ ।

షడ్వింశతః పఞ్చావింశం చ చతుర్వింశం చ పశ్యతి ।

న తు పశ్యతి పశ్యంస్తు యత్తైనమనుపశ్యతి ॥ ౭౦ ॥

పఞ్చావింశోఽభిమన్యేత నాన్యోఽస్తి పరమో మమ ।

న చతుర్వింశకోఽగ్రాహ్యో మనుజ్ఞైరానదర్శిభిః ॥ ౭౧ ॥

మత్స్యేవోదకమన్వేతి ప్రవర్తతి ప్రవర్తనాత్ ।

యథైవ బుధ్యతే మత్స్యస్తథైషోఽప్యనుబుధ్యతే ।

సన్నేహః సహ వాసాశ్చ సాభిమానశ్చ నిత్యశః ॥ ౭౨ ॥

స నిమజ్జతి కాలస్య యదైకత్వం న బుధ్యతే ।

ఉన్మజ్జతి హి కాలస్య మమత్వేనాభిసంవృతః ॥ ౭౩ ॥

యదా తు మన్యతేఽన్యోఽహమన్య ఏష ఇతి ద్విజః ।

తదా స కేవలీభూతః షడ్వింశమనుపశ్యతి ॥ ౭౪ ॥

అన్యశ్చ రాజన్నవరస్తథాన్యః పఞ్చావింశకః ।

తత్సత్వాదనుపశ్యన్తి ఏక ఏవేతి సాధవః ॥ ౭౫ ॥

తేనైతన్నాభినన్దన్తి పఞ్చావింశకమచ్యుతమ్ ।

జన్మమృత్యుభయాద్భీతా యోగాః సాంఖ్యాశ్చ కాశ్యప ।

షడ్వింశమనుపశ్యన్తి శుచయస్తత్పరాయణాః ॥ ౭౬ ॥

యదా స కేవలీభూతః షడ్వింశమనుపశ్యతి ।

తదా స సర్వవిద్విద్వాన్న పునర్జన్మ విన్దతి ॥ ౭౭ ॥

ఏవమప్రతిబుద్ధశ్చ బుధ్యమానశ్చ తేఽనఘ ।

బుద్ధశ్చోక్తో యథాతత్త్వం మయా శ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౭౮ ॥

పశ్యాపశ్యం యోఽనుపశ్యేత్క్షేమం తత్త్వం చ కాశ్యప ।
 కేవలకేవలం చాద్యం పఞ్చవింశాత్పరం చ యత్ ॥ ౭౯॥

విశ్వావసురువాచ ।
 తథ్యం శుభం వైతదుక్తం త్వయా భోః
 సమ్యక్క్షేమ్యం దేవతాద్యం యథావత్ ।
 స్వస్త్వక్షయం భవతశ్చాస్తు నిత్యం
 బుద్ధ్యా సదా బుద్ధియుక్తం నమస్తే ॥ ౮౦॥

యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ।
 ఏవముక్త్యా సమ్ప్రయాతో దివం స
 విభ్రాజన్వై శ్రీమతా దర్శనేన ।
 తుష్టశ్చ తుష్ట్యా పరయాభినన్ద్య
 ప్రదక్షిణం మమ కృత్వా మహాత్మా ॥ ౮౧॥

బ్రహ్మాదీనాం ఖేచరాణాం క్షితౌ చ
 యే చాధస్తాత్సంపసన్తే నరేన్ద్ర ।
 తత్రైవ తద్దర్శనం దర్శయన్వై
 సమ్యక్క్షేమ్యం యే పథం సంశ్రితా వై ॥ ౮౨॥

సాఙ్ఖ్యః సర్వే సాఙ్ఖ్యధర్మే రతాశ్ చ
 తద్వద్యోగా యోగధర్మే రతాశ్చ ।
 యే చాప్యన్యే మోక్షకామా మనుష్యాః
 స్తేషామేతద్దర్శనం ంజ్ఞానదృష్టమ్ ॥ ౮౩॥

జ్ఞానాన్మోక్షో జాయతే పూరుషాణాం
 నాస్త్వజ్ఞానాదేవమాపరురేన్ద్ర ।
 తస్మాజ్ఞానం తత్త్వతోఽన్వేషితవ్యం
 యేనాత్మానం మోక్షయేజ్జన్మమృతోః ॥ ౮౪॥

ప్రాప్య జ్ఞానం బ్రాహ్మణాత్క్షత్రియాద్వా
 వైశ్యాచ్ఛూద్రాదపి నీచాదభీక్షమ్ ।
 శ్రద్ధాతవ్యం శ్రద్ధధానేన నిత్యం
 న శ్రద్ధీనం జన్మమృత్యూ విశేతామ్ ॥ ౮౫॥

సర్వే వర్ణా బ్రాహ్మణా బ్రహ్మజాశ్చ

సర్వే నిత్యం వ్యాహరన్తే చ బ్రహ్మ ।
 తత్త్వం శాస్త్రం బ్రహ్మబుద్ధ్యా బ్రవీమి
 సర్వం విశ్వం బ్రహ్మ చైతత్సమస్తమ్ ॥ ౮౬ ॥
 బ్రహ్మస్యతో బ్రాహ్మణాః సమ్ప్రసూతా
 బాహుభ్యాం వై క్షత్రియాః సమ్ప్రసూతాః ।
 నాభ్యాం వైశ్యాః పాదతశ్చాపి శూద్రాః
 సర్వే వర్ణా నాన్యథా వేదితవ్యాః ॥ ౮౭ ॥
 అజ్ఞానతః కర్మ యోనిం భజన్తే
 తాం తాం రాజన్తే యథా యాన్త్యభావమ్ ।
 తథా వర్ణా జ్ఞానహీనాః పతన్తే
 ఘోరాదజ్ఞానాత్ప్రాకృతం యోనిజాలమ్ ॥ ౮౮ ॥
 తస్మాజ్ఞానం సర్వతో మార్గితవ్యం
 సర్వత్రస్థం చైతదుక్తం మయా తే ।
 తస్థౌ బ్రహ్మ తస్థివాంశ్చాపరో య-
 స్త్వస్మై నిత్యం మోక్షమాహుర్దివ్యజ్ఞానాః ॥ ౮౯ ॥
 యత్యే పృష్టం తన్మయా చోపదిష్టం
 యాథాతథ్యం తద్విశోకో భవస్య ।
 రాజన్ గచ్ఛన్తైతదర్థస్య పారం
 సమ్యక్ప్రొక్తం స్వస్తి తేఽస్వత్ర నిత్యమ్ ॥ ౯౦ ॥
 భీష్మ ఉవాచ ।
 స ఏవమనుశాస్త్రస్తు యాజ్ఞవల్క్యేన ధీమతా ।
 ప్రీతిమానభవద్రాజా మిథిలాధిపతిస్తదా ॥ ౯౧ ॥
 గతే మునివరే తస్మిన్కృతే చాపి ప్రదక్షిణే ।
 దైవరాతిర్నరపతిరాసీనస్తత్ర మోక్షవిత్ ॥ ౯౨ ॥
 గోకోటిం స్ఫుర్ణయామాస హిరణ్యస్య తథైవ చ ।
 రత్నాజ్ఞాలిమథైకం చ బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ తదా ॥ ౯౩ ॥
 విదేహరాజ్యం చ తథా ప్రతిష్ఠాప్య సుతస్య వై ।
 యతిధర్మముపాసంశ్చాప్యవసన్మిథిలాధిపః ॥ ౯౪ ॥

సాంఖ్యజ్ఞానమధీయానో యోగశాస్త్రం చ కృత్స్నశః ।
ధర్మాధర్మా చ రాజేన్ద్ర ప్రాకృతం పరిగర్హయన్ ॥ ౯౫॥
అనన్తమితి కృత్వా స నిత్యం కేవలమేవ చ ।
ధర్మాధర్మా పుణ్యపాపే సత్యాసత్యే తథైవ చ ॥ ౯౬॥
జన్మమృత్యూ చ రాజేన్ద్ర ప్రాకృతం తదచిన్తయత్ ।
బ్రహ్మవ్యక్తస్య కర్మేదమితి నిత్యం నరాధిప ॥ ౯౭॥
పశ్యన్తి యోగాః సాంఖ్యశ్చ స్వశాస్త్రకృతలక్షణాః ।
ఇష్టానిష్ఠవియుక్తం హి తస్మా బ్రహ్మ పరాత్పరమ్ ।
నిత్యం తమాహుర్విద్వాంసః శుచిన్తస్మాచ్ఛుచిర్భవ ॥ ౯౮॥
దీయతే యచ్ఛ లభతే దత్తం యచ్ఛానుమన్యతే ।
దదాతి చ నరశ్రేష్ఠ ప్రతిగృహ్లాతి యచ్ఛ హా ।
దదాత్యవ్యక్తమేతత్ప్రతిగృహ్లాతి తచ్ఛ వై ॥ ౯౯॥
ఆత్మా హ్యేవాత్మనో హ్యేకః కోఽన్యస్త్వత్తోఽధికో భవేత్ ।
ఏవం మన్యస్వ సతతమన్యథా మా విచిన్తయ ॥ ౧౦౦॥
యస్యావ్యక్తం న విదితం సగుణం నిర్గుణం పునః ।
తేన తీర్థాని యజ్ఞాశ్చ నేవితవ్యావిపశ్చితా ॥ ౧౦౧॥
న స్వాధ్యామైస్తపోభిర్వా యజ్ఞైర్వా కురునన్దన ।
లభతేఽవ్యక్తసంస్థానం జ్ఞాత్వావ్యక్తం మహిపతే ॥ ౧౦౨॥
తథైవ మహతః స్థానమాహజ్కారికమేవ చ ।
అహజ్కారాత్పరం చాపి స్థానాని సమవాప్నుయాత్ ॥ ౧౦౩॥
యే త్వవ్యక్తాత్పరం నిత్యం జానతే శాస్త్రతత్పరాః ।
జన్మమృత్యువియుక్తం చ వియుక్తం సదసచ్ఛ యత్ ॥ ౧౦౪॥
ఏతన్మయాఽఽప్తం జనకాత్పురస్తాత్
తేనాపి చాప్తం నృప యాజ్ఞవల్క్యత్ ।
జ్ఞానం విశిష్టం న తథా హి యజ్ఞా
జ్ఞానేన దుర్గం తరతే న యజ్ఞైః ॥ ౧౦౫॥
దుర్గం జన్మ నిధనం చాపి రాజన్
న భూతికం జ్ఞానవిదో వదన్తి ।

యజ్ఞైస్తపోభిర్నియమైర్వ్యతైశ్చ

దివం సమాసాద్య పతన్తి భూమౌ ॥ ౧౦౬ ॥

తస్మాదుపాసస్వ పరం మహచ్ఛుచి

శివం విమోక్షం విమలం పవిత్రమ్ ।

క్షేత్రజ్ఞవిత్పార్థివ జ్ఞానయజ్ఞ-

ముపాస్య వై తత్త్వమృషిరభవిష్యసి ॥ ౧౦౭ ॥

ఉపనిషదముపాకరోత్తదా వై

జనకన్యపస్య పురా హి యాజ్ఞవల్క్యః ।

యదుపగణితశాశ్వతావ్యయం త-

చ్ఛుభమమృతత్వమశోకమృచ్ఛతీతి ॥ ౧౦౮ ॥

ఇతి శ్రీమహాభరతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మపర్వణి

యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే అష్టాదశాధికశ్రీశతతమాఽధ్యాయః ।

ఇతి యాజ్ఞవల్క్యగీతా సమాప్తా ।

Yajnavalkya Gita From Mahabharat Shanti Parva Ch 310-318

From BORI critical edition expanded to include text from

<https://archive.org/details/mahabharat05ramauoft>

The verse numbering differs.

The first adhyAya number is from the book, the

second is from Bori critical edition.

Yajnavalkya Gita From Mahabharat Shanti Parva

pdf was typeset on December 29, 2022

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

